

РОЗДІЛ 10 УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 821.161.2.09 Матіос(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.31.33>

ОБРАЗ МАТЕРІ В РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «МАМІЙ»

THE MOTHER'S IMAGE IN THE NOVEL OF MARIYA MATIOS "MOTHERS"

Буряк О.Ф.,

orcid.org/0000-0002-7549-5007

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української філології та журналістики

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

У статті досягається художня специфіка образу матері в новому романі Марії Матіос «Мамій» (2023), якому авторка дає жанровизначення «драма на шість дій», що увиразнює ідейно-тематичні доміанти, пафос твору.

Образи жінок у цьому романі збагачують авторську галерею драматичних образів матерів в інших творах письменниці («Мама Маріца – дружина Христофора Колумба», «Солодка Даруся», «Майже ніколи не навпаки», новели зі збірки «Нація»).

Ключова проблема жіночого буття «мати і дитина» осмислюється авторкою у тісному взаємозв'язку з іншими проблемами: ставлення суспільства до матері, суспільний статус матері загиблого на війні сина, проблема самотності, сенсу життя.

Проаналізовано наскрізний психологічний сюжет «драми на шість дій» – переживання матір'ю смерті своєї дитини: зображено особисті апокаліпсиси у свідомості п'яти героїнь, кожній із яких присвячений окремий розділ роману: «Мама Марія» (Україна. Тепер уже завжди), «Мама Веронця» (Україна. 2015), «Мама Михайлина» (Україна. В часі і між 1953 і 2015 роками), «Мама Сидонія» (Україна), «Мама Мамая». Письменниця глибинно осягає вияви колективного жіночого, материнського свідомого і підсвідомого, нюансово відтворюючи спектр почуттів, емоцій, станів жінки.

Завершальний емоційний акорд у творі – так звана шоста дія, розміщена після прозової частини тексту, «Піета», в якій образ матері підноситься до біблійного рівня через алюзію продукovanу заголовком.

Для відтворення інтимних, сокровенних думок, почуттів жінки авторка використовує різні форми внутрішнього мовлення: монолог, діалог, уявний діалог.

У романі «Мамій» втілено в драматичному ключі «вічний» мотив безмежної любові матері до дитини.

Актуальність твору увиразнюється зображенням сучасного історичного контексту – АТО, сучасна російсько-українська війна, але насамперед – емоційною суголосністю з почуттями й переживаннями сучасних матерів.

Ключові слова: образ матері, драма, психологічний сюжет, внутрішнє мовлення, проблема.

The article comprehends the artistic specificity of the mother's image in Mariya Matios' new novel "Mothers" (2023), to which the author gives the genre definition "drama in six acts", which emphasizes the ideological and thematic dominants, the paths of the work.

The women's images in this novel enrich the author's gallery of dramatic images of mothers in other works of the writer ("Mother Marica, the Wife of Chrystopher Columbus", "Sweet Darusya", "Almost Never the Other Way Around", short stories from the collection "Nation").

The key problem of a woman's existence "mother and child" is understood by the author in close relationship with other problems: society's attitude towards the mother, the social status of the mother of a son killed in the war, the problem of loneliness, the meaning of life.

The end-to-end psychological plot of the "drama in six acts" – the mother's experience of the death of her child – is analyzed: the personal apocalypses in the minds of five heroines are depicted, each of which is dedicated to a separate chapter of the novel: "Mother Mariya" (Ukraine. Now and Already Forever), "Mother Verontsya" (Ukraine. 2015), "Mother Mykhailyna" (Ukraine. In time and between 1953 and 2015), "Mother Sydoniya" (Ukraine), "Mother Mamaya". The writer deeply understands the manifestations of the collective femininity, maternal consciousness and subconscious, nuancedly recreating the spectrum of feelings, emotions, states of a woman.

The final emotional chord in the work is the so-called sixth act, placed after the prose part of the text, "Piyeta", in which the mother's image is raised to the biblical level through the allusion produced by the title.

To reproduce the intimate, secret thoughts and feelings of a woman, the author uses various forms of internal speech: monologue, dialogue, imaginary dialogue.

To reproduce the intimate, secret thoughts and woman's feelings, the author uses various forms of internal speech: monologue, dialogue, imaginary dialogue.

In the novel "Mothers" the "eternal" motif of a mother's boundless love for her child is embodied in a dramatic way.

The relevance of the work is expressed by the depiction of the modern historical context – the ATO, the modern Russian-Ukrainian war, but above all – by its emotional resonance with the feelings and experiences of modern mothers.

Key words: the mother's image, a drama, a psychological plot, the inner speech, a problem.

Постановка проблеми. «Мамі» (2023) – новий роман Марії Матіос, у якому висвітлюється наскрізна в творчості письменниці тема материнства, порушено ключову проблему жіночого буття «мати і дитина», що набуває багатовимірності у взаємозв'язку з іншими проблемами: «життя і смерть», проблема самотності, «влада і суспільство», «суспільний статус матері», що конкретизується у варіанті «ставлення соціуму до матері загиблого на війні сина».

Твір збагачує авторську галерею драматичних образів матерів: саможертвна Маріца – втілення безмежної сили любові матері, здатної на все, навіть на моральний переступ заради позбавлення мук свого психічно хворого сина («Мама Маріца – дружина Христофора Колумба» (2008)); духовно зруйнована Матронка Ілашук, яка чинить страшний передсмертний гріх – проклинає рідну доньку («Солодка Даруся» (2003)); упосліджена Теофіла, котра, народивши позашлюбних близнюків, жорстоко покарана за це прибулим із війни чоловіком («Майже ніколи не навпаки» (2007)); майбутня мати, вагітна, що усвідомлює приреченість свою і своєї майбутньої дитини, переховуючись у бункері разом із коханим – бійцем УПА (новела «Прощай мене» зі збірки «Нація» (2001)); нереалізована мати Петруня, 15-річною віддана за старого чоловіка-імпотента, змушена на самоті «годувати груддю» ляльку, зроблену із яблука й сорочки сусідського юного Дмитрика, з яким пізнала щастя («Майже ніколи не навпаки» (2007)); жорстоко покарана безпліддя і зрадою чоловіка Софія (новела «Апокаліпсис» зі збірки «Нація» (2001)) та ін. [1].

У романі «Мамі» презентовано нові варіанти образу матері, що потребують наукового осягнення для з'ясування художньої специфіки образу жінки у творчості мисткині й, відповідно, окреслення рис її художнього стилю в контексті тенденцій розвитку сучасної української літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відверта, а то й шокувальна творчість Марії Матіос продовжує перебувати в полі наукових дискусій. Літературознавці вивчають різні аспекти малої прози, повістей і романів письменниці, особливий дослідницький інтерес викликає багатогранний образ жінки. Саме тому науковці, зокрема О. Капленко [5], Т. Кришшин [7] намагаються класифікувати образи жінок у творах Матіос або, як Т. Трофименко [12], викори-

стовують її героїнь для ілюстрації жіночих типів у сучасній українській літературі. Особливості художнього втілення образу жінки в психологічному, психоаналітичному вимірах осмислюють Я. Голобородько [3], К. Ісаєнко [4], І. Насмінчук [11], О. Підгорна [13], у філософській площині – О. Вірич [2]. Центральний конфлікт у феміністичній прозі «жінка і патріархальне суспільство» осягають Н. Косинської [6], О. Лілік [8], І. Насмінчук [10], особистісний вимір національної історії через призму жіночих доль – О. Шукай [15].

Різноаспектна наукова рецепція жіночих образів засвідчує їхній багатий потенціал як предмету вивчення й необхідність продовження роботи в цьому напрямі.

Постановка завдання. Серед жіночих образів ключове місце в прозі М. Матіос належить поліваріантному образу матері, який знайшов своє яскраве втілення і в новому романі «Мамі» (2023). Мета нашої розвідки – з'ясувати специфіку художньої презентації образу матері в цьому творі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Марія Матіос зізнається, що найчастіше джерелом її творчості є чужий біль: «Я уважно живу, приглядаючись і вслухаючись у чужі Долі. А коли уважно жити, починаєш чути, як болить, аж розриває, чужа біда, чуже страждання і пристрасті. Подеколи це все переростає у справжній Космос – непізнаний, таємничий, небезпечний» [14].

Переконливий аргумент на підтвердження цих слів – «Мамі», роман про безмір материнського страждання через втрату своєї дитини. Художній світ цього твору наповнений болем, точніше, зітканий із материнського болю. Художній простір – це простір «скорботи матері безмежної» [9, с. 283], простір материнської душі, яка має сакральний, «нерозривний зв'язок від народження» [9, с. 11] зі своєю дитиною навіть після її смерті.

Емоційно-настрояним камертоном, що налаштовує на сповідальний, інтимний тон оповіді, увиразнює психологічний автобіографізм (у 2019 році М. Матіос втратила свого єдиного 35-річного сина) є присвята: «Пам'яті мого єдиного сина Назарія, пам'яті всіх синів, кого не дочекалися їхні матері, а також бездонній силі материнської любові і страждання» [9, с. 5].

У «драмі на шість дій» [9, с. 3] (за авторським жанровизначенням) утілено наскрізний психоло-

гічний сюжет, який відтворює кардіограму материнського серця, що переживає смерть дитини.

Схожий жанровизначальний підзаголовок «драма на три життя» має «Солодка Даруся». У «Мамах» письменниця свідомо чи несвідомо уникає слова «життя», бо хіба може мати лишатися живою, коли гине її дитина – її Всесвіт? Натомість авторка використовує традиційне «... на шість дій» наголошуючи автоматизм існування матері після загибелі її дитяти.

У романі-драмі зображено особисті апокаліпсиси у свідомості п'яти героїнь, кожній із яких присвячений окремий розділ-дія: «Мама Марія» (Україна. Тепер уже завжди), «Мама Веронця» (Україна. 2015), «Мама Михайлина» (Україна. В часі і між 1953 і 2015 роками), «Мама Сидонія» (Україна), «Мама Мамая». Додаткове хронологічне маркування засвідчує авторське прагнення акцентувати фатальну залежність долі людини від історії – наскрізну ідею творчості Марії Матіос. Образ нещадної історії-колісниці, яка безжалісно вбиває, травмує, руйнує, присутній і в цьому творі. Історичні події – джерело індивідуальних драм у контексті глобальної драми одвічного виборювання України права на існування, права на свободу чи то в часи АТО, сучасної україно-російської війни, чи в період радянської окупації західноукраїнських земель.

Не зраджуючи своєму стилю, М. Матіос вкладає в уста героїв філософські сентенції, що стверджують «пуповинний» зв'язок індивіда й історії: «*Ти думаєш, Веронцю, людина живе від народження до смерті? Ага! Від війни до війни живе людина, я тобі скажу, і лиш потому до смерті*» [9, с. 31]. Війна емоційно осягається письменницею як апогей світового абсурду: «*Що з людьми у цьому світі робиться? І що зі світом робиться, люди?!*» [9, с. 98].

Епіграфом до першого розділу є цитата з послання святого: «*Повір Богові, що ти зможеш. Авва Доротей*» [9, с. 9], ці слова увиразнюють дидактично-медитативну ідейну домінанту всього твору – самонастанову жінки жити навіть тоді, коли, здається, життя неможливе, позбавлене сенсу.

Героїня першого розділу «Мама Марія» намагається навчитися жити після втрати сина спілкуючись із ним у трансцендентному вимірі.

Авторка нюансово відтворює психологічний стан жінки використовуючи вражаючі, буквально фізично відчутні образи. Мама Марія має «... розірвані альвеоли, продірявлене серце від болю» [9, с. 12], спочатку переживає депресію, яка «*точить... зсередини, як солітер*» [9, с. 13], що

змінюється байдужістю, апатією – духовним згасанням, умиранням матері: «*я на якийсь час кам'яню. Тоді здається, що моє серце ненадовго теж муміфікується... Я статуя... Я не відчуваю нічого живого. Ні в собі. І ні в кому іншому*» [9, с. 13].

Уявний діалог біля синові могили виводить оповідь у трансцендентну площину, ілюструючи нерозривну єдність матері зі своїм дітям: «*Своїми чистими очима щоразу питає одне і те ж: мамо, що ти тут робиш?! ...Та, навіть вдихнувши, я не маю відповіді на це, Синку. ...Бачиш, Синку... я тут нікому не заважаю, і мені не заважає ніхто*» [9, с. 14–15].

Бажання Марії в обрисах хмари, в котуку, який третью об ноги, в дибулянні голуба впізнати свою кровиночку засвідчує: дитина, жива чи мертва, – центр материнського космосу, що визначає оптику, світобачення, героїні. Саме цю властивість жіночого світосприйняття відображає асоціативність оповіді: «*...прилітає Білий Голуб. ... а далі тихо, перевальцем, чеберяє від мене до Тебе. Ну, точно так, як чеберяв Ти, коли брався ходити*» [9, с. 15].

Авторка витворює окремий, «небесний» світ Марії, піднесеної в її стражданні до рівня Богоматері, в цей світ органічно вписується асоціація сина з Білим Голубом – символом Святого духа. Материнська душа лине в інший, духовний вимір, туди, де перебуває її дитина.

Відчай мами Веронці («Мама Веронця» (Україна. 2015)), яка отримала звістку про загибель сина в АТО, вихлюпується відчайдушним «*ревом пораненого звіра... і гучним плачем*», «... та що там плач жасне виття розтікається луною поміж хатами й городами, лякаючи собак і птицю в сусідських обійстях» [9, с. 27].

Марія Матіос стверджує безмежну самотність і безпомічність матері в її горі. Кожен розділ роману-драми – автономний світ материнського пекла, відмежований від інших мурами болю й страждання. Змучену Веронцю здатна зрозуміти лише та, що пережила подібне. Саме тому героїня наступного розділу Михайлина має право ввійти в цей закритий для інших емоційний простір матері. Слова старої Михайлини сприйняті Веронцею як втішання, насправді, є спробою притлумити свій власний багаторічний біль: «*– Веронцю-ю-ю! – мало не кричить. – Веронцю-ю-ю... Я собі! – не тобі – заговорюю зуби*» [9, с. 34].

Розділ «Мама Михайлина» (Україна. В часі і між 1953 і 2015 роками) містить ретроспекцію, спогад жінки про опізнання сина, вбитого радянськими окупантами. Михайлина навіть

через більше ніж пів століття не змогла повернутися до повноцінного життя, а так і залишилася назавжди спустошеною непогамовною тугою за сином – єдиною, такою бажаною пізньою дитиною: *«Нібито перепудилося серце самого себе. І спорожнило в мені місце. В один день так, якби вмерло, – і не сказало. Дірку у грудях, як від кулі, зробило»* [9, с. 29–30]. *«...З того часу й донині Михайлина живе із випущеною зі своїх жил кров'ю», «лиши туга – густа, мов смола, туга розповзеться всіма закутками тіла, як розповзається вліті жалуче гадюччя»* [9, с. 57].

Сокровенні думки, почуття, переживання відтворені через внутрішній монолог героїні – зворушливий спогад про те, як вона насолоджувалася своїм пізнім, таким бажаним материнством, як переповнювала її любов до сина: *«О, вона так любила притискати своє маленьке дитячко до себе, що подеколи боялася задушити його з любови й безконечної ніжності!»* [9, с. 43].

Розділ «Мама Сидонія» (Україна) наближається до жанру повісті обсягом, зовнішньою композицією, охопленим часом: хронологічне маркування (2021, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, епілог 2020) окреслює 8 років, протягом яких змальовано життя сільської медсестри, син якої зник безвісти під Іловайськом.

Сидонія втілює образ сильної жінки, яка переживає внутрішній конфлікт, намагаючись не занепасти духом: *«Не підпускала до себе розпуки... Хто ж захистить мамів, як не сини?!»* [9, с. 95]. Але й цю героїню з часом охоплює нав'язливий страх, а згодом – гостра тривога: *«У грудях стояв клубок, здавалося, скручених цвяхів колючих, гострих, іржавих, і штрикав за кожним подихом, аж дихання також віддавало іржею»* [9, с. 95]. Безкінечні душевні страждання: *«Бо тримає свою гризоту в собі, мов яку інфекційну хворобу, про яку боязко признатися»* [9, с. 107] змінюються розпачем: *«Доцями полилися сльози»* [9, с. 142]. Примарна надія дочекатися живого сина надає сил виснаженій переживаннями Сидонії: *«... імпровізованими молитвами і нічим не підтвердженою вірою й жила»* [9, с. 141], проте усвідомлення смерті її Вітальчика породжує стан безвиході: *«Сезон сліз закінчився в той момент, коли до неї нарешті остаточно дійшло: експертиза ДНК невідомого трупа і 99,999 процентів схожості з її ДНК – це і є її син. Це був кінець усьому і кінець її життя. Тунель, з якого немає виходу і де відсутнє світло»* [9, с. 143]. Втрата надії побачити сина живим, а, відповідно, й сенсу життя призводить героїню до спроби самогубства.

Авторка осягає нову стадію психологічного стану героїні через саморефлексію: *«злість, ненависть і відчай розривали мене зсередини, мов які гранати...»* [9, с. 167–168]. Ці виснажливі почуття переплітаються з тугою й безкінечними сумнівами: *«...сумнів, що заповзає в душу змією і холодить по під грудьми, ніби й справді там гніздяться зміїні нори»* [9, с. 168–169]. Материнська любов змушує героїню, яка влаштувалася санітаркою в психіатричну лікарню, шукати сина в її підопічних – колишніх бійцях: *«І що далі то більше кожен із них чимось так нагадує її сина»* [9, с. 195]. У цьому Сидонія схожа з Марією – героїнею першого розділу, представляє типову поведінку жінки, яка перебуває на стадії прийняття втрати.

У розділі «Мама Мама» представлено образ, який, на перший погляд, випадає із ряду драматичних образів матерів. Дивна жінка всупереч здоровому глузду переконує всіх навколо й найперше себе: *«Мама я. Мама! Ондечки якого фанного kota замість чоловіка і дитини маю. Так що мама я»* [9, с. 281]. Незреалізований інстинкт виявляється в наполегливому позиціонуванні героїні як матері й перенесенні материнських почуттів на kota. Химерність цієї ситуації випрозорює гострий драматизм буття жінки, котра через життєві обставини не може вповні виявити своє материнське начало, свою жіночу ідентичність.

Завершальний кульмінаційний емоційний акорд у творі – так звана шоста дія, розміщена після прозової частини тексту, «Пієта» (*«Коли зустрічаєш жінку у траурній хустці»*). Це – поезія-благання: *«Люди! / Мовчазні й говірливі / Жалісливі і добрі / Плаксиві й тверді! / Не лізьте їй у душу / Стуліть свої тиски / Вступіть мовчки дорогу / Дайте побути їй зі своїм горем / наодинці / як зі своїм сином»* [9, с. 283], поезія-застереження: *«І просіть Бога / Бо завтра це може бути з вами...»* [9, с. 283]. М. Матіос доводить «інтонаційні, настроєві реєстри до максимуму, до найдраматичніших нот напруги» [3, с. 82], інтимність, задана назвою роману «Мамі», змінюється піднесеним драматичним пафосом, який сягає свого апогею. Через алюзію, продуковану заголовком «Пієта» актуалізується тема оплакування Богоматір'ю Ісуса Христа – згорьована мати виходить на позачасову і позапросторову суспільну авансцену. Утворюється алюзійне художнє обрамлення – виникає асоціативний зв'язок із першою дією «Мама Марія».

Висновки. У романі-драмі «Мамі» М. Матіос осягає психологію матері, вияви колективного жіночого, материнського свідомого й підсвідомого.

мого: «небесна» Марія, сплакана Веронця, спустошена Михайлина, сильна Сидонія – образи жінок, які мають спільне горе втрати дитини, «невеликовий біль, що не попускається тебе ні вдень, ні вночі... роками?!» [9, с. 84], хоча й переживають його по-різному, – в сукупності творять багатовимірний драматичний образ Матері, а, точніше, за авторською концепцією, – інтимізований образ Мамаї. Цей узагальнений портрет органічно доповнюється образом Мамаї, котра ніколи не народжувала, але в якій потужно виявляється материнський інстинкт, у такий спосіб стверджується ідея материнства як іманентної ознаки жінки. В екзистенційному ключі використовуючи різні форми внутрішнього мовлення

письменниця відтворює найсокровеніші думки, переживання жінки, яка опинилася під колісною історії, емоційно суголосні з почуттями й переживаннями сучасних матерів і матерів в усі часи існування людства, «бо всі матері на всьому світі однакові» [9, с. 170].

Осмилення яскраво представленого у прозі М. Матіос образу матері у філософському (кордоцентричному), психологічному, феміністичному вимірах із застосуванням компаративістського підходу – перспективний напрям наукових пошуків, що увиразнить як художньо-стильові домінанти творчості письменниці, так і вектори розвитку української літератури у світовому історико-культурному контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буряк О. Роман Марії Матіос «Мамі»: феміністичний вимір. *Збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції «Слово в сучасній науковій парадигмі: євроінтеграційний контекст» (30 листопада 2023 р.)*. Кропивницький, 2023. С. 22–27.
2. Вірич О. Екзистенція самотності в романі М. Матіос «Солодка Даруся». *Науковий вісник МДУ ім. В. Сухомлинського : зб. наукових праць*. 2012. Вип. 49. С. 30–38.
3. Голобродько Я. Соціумний інтер'єр чи психологічний дизайн? (художні дилеми Марії Матіос). *Слово і Час*. 2008. №12. С. 81–85.
4. Ісаєнко К. Особливості презентації жіночого образу у прозі Марії Матіос. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*. Філологічні науки / відп. ред. Г. В. Самойленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2011. С. 6–8.
5. Капленко О. М. До питання типології жіночих образів у прозі Марії Матіос. *Література та культура Полісся*. Вип. 98. Серія «Філологічні науки». № 14 / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 112–120.
6. Косинська Н. Драматизм жіночих образів у прозі Марії Матіос: конфлікт ґендерної ролі та ідентичності. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер.: Філологія. Літературознавство. 2012. Т. 200. Вип. 188. С. 31–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2012_200_188_9 (дата звернення: 9.12.2023).
7. Крицишин Т. Типологія жіночих образів у літературних творах М. Матіос та М. Г. Кінгстон. *Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2017. Вип. 27. С. 50–52.
8. Лілік О. Творчість – це суцільна мрія про безмежність людини": екзистенціальна парадигма Марії Матіос. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2009. №2. С. 11–17.
9. Матіос М. Мамі. Драма на шість дій. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 288 с.
10. Насмінчук І. А. Екзистенція жінки в прозі М. Матіос: феміноцентричний підхід. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету*. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський, 2008. Вип. 16, т. 2. С. 54–63.
11. Насмінчук І. А. Психоаналітичні домінанти в повісті «Мама Маріца» Марії Матіос. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 25. С. 479–481. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkrpu_fil_2011_25_150 (дата звернення: 10.12.2023).
12. Трофименко Т. 7 типів жіночих образів сучасної української літератури: у чому сила, сестро? *Повага: веб-сайт*. URL: <https://povaha.org.ua/7-typiv-zhinochuh-obraziv-suchasnoji-ukrajinskoji-literatury-u-chomu-sy-la-sestro/> (дата звернення: 11.12.2023).
13. Підгорна О. Концепти фрейдівської аналітики у прозі Марії Матіос. *Текст. Контекст. Інтертекст*. Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. 2017. Вип. 2. URL: http://text-intertext.in.ua/pdf/n022017/oksana_pidgorna_02_2017.pdf, вільний (дата звернення: 10.12.2023).
14. Штинько В. Чому Марія Матіос така нещадна до своїх героїв? : [про зустріч письменниці з читачами, м. Луцьк]. *Волинь-нова*. 2012. 3 травня. С. 10. URL: <https://www.volyn.com.ua/news/36493-chomu-mariya-matios-taka-neshchadna-do-svoikh-geroiv.html> (дата звернення: 11.12.2023).
15. Шукай О. Жіночий образ як інтерпретаційна модель подій національної історії : (на прикладі роману Марії Матіос «Солодка Даруся»). *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. Філологічні науки (літературознавство)*. Миколаїв, 2016. №2. С. 299–304.